

A SZEGEDI NEMZETI SZÍNHÁZ PRÓZAI ELŐADÁSAI A FELSZABADULÁSTÓL NAPJAINKIG

Mit jelentett a felszabadulás és az államosítás a Szegedi Színháznak? Az 1918-ban első ízben létrejött színműszakszervezet a felszabadulás után ismét megalakult és szervező, politikai és szociális munkát fejtett ki. Az állami támogatás és új közönségnek a bérletrendszerbe való beszerzése lehetővé tette a hoszszabb próbaidőt és az elmélyültebb művészi munkát, de azzal a hátránnyal járt, hogy kevesebb darab került bemutatásra. Kezdetben külön filléres munkás előadást szervezett a színház, mint annak idején Juhász Gyula. A Délmagyarország tudósítója szerint (1947. április 1.): „Zsúfolt nézőtér tapsolta végig az első filléres munkás előadást. Új színházlátogató közönség nevelődik ezeken a filléres előadásokon.”

Az államosítás és a szubvenció lehetővé tette azt is, hogy a Szegedi Színház világnézet átalakító és nevelő hatást is fejtsen ki, megismertesse a szegedi színházi közönséget a szovjet irodalom addig ismeretlen, értékes alkotásaival, a haladó, nyugati irodalom reprezentatív műveivel és elősegítse az új magyar, szocialista realista dráma megszületését. Hogyan teljesítette a Szegedi Nemzeti Színház ezeket a feladatokat az elmúlt húsz év alatt? Előjáróban leszögezhetjük, hogy — a mintegy 140 prózai bemutató során — több-kevesebb eredménnyel, de teljesítette. Általában kétféle hiba fordult elő. Az egyik az, hogy különösen a személyi kultusz éveiben a haladó szemléletű drámairodalomnak nem mindig a legértékesebb műveit mutatta be, a másik hiba pedig a probléma kényelmes megkerülése volt, ami abban állt, hogy túlzottan a múltba fordult és zömmel klasszikusokat játszott. Meg tudta-e nyerni és főleg meg tudta-e tartani a színház az új közönséget? Viszsa tudta-e csalogatni a régi közönség egy átmenetileg elmaradt rétegét, anélkül, hogy világnézeti téren engedményeket tett volna? A személyi kultusz éveiben ez nem volt könnyű feladat, és ennek hátrányait még ma sem tudta teljesen behozni a színház. Pedig a XX. kongresszus óta egyre kedvezőbbek a körülmények. Most már főleg a színházvezetésen múlik, hogy feladatát minél eredményesebben elvégezdje. Talán még a bábák és az előzetes ellenőrzési fórumok számát lehetne csökkenteni, még nagyobb önállóságot és felelősséget ruházva a színházra. Akkor pedig minden lehetőség adva lesz az új magyar szocialista realista dráma kivirágzására.

Már az államosítás első pillanatában feladatul kapta a Szegedi Nemzeti Színház, hogy a környező falvakban és városokban tájékoztatókat tartson. Ennek a feladatnak a teljesítésével értékes kultúrmissziót tölt be a színház, mert olyan közönségekbe vitte és viszi el a színikultúrát és hozzá olyan művészi felkészültséggel, ahová, s amilyen színvonalon még soha nem jutott el. A haladó, politikai mondanivalójú művek előadása során azonban a régi, főleg ösztönös színjátszói stílus nem bizonyult elegendőnek, szükségesnek látszott új alkotói módszer kialakítása. Ehhez segítette hozzá a színművészeket és rendezőket a Sztanyiszlavszkij által kidolgozott szocialista realista színjátszói és rendezői stílus megismerése, ami az ösztönösséggel szemben tudatosságot követelt meg a színésztől.

Színházi körökben és a közönség egyes rétegeiben is általános az a balhiedelem, hogy a politikai mondanivalójú darab előadása nem arathat sikert. Ennek a tévhitnek egyik legékeesebb cáfolata Visnyevszkij *Optimista tragédiája*, aminek, a színház statisztikai adatai szerint, az elmúlt húsz év alatt a legnagyobb közönség- és kasszasikere volt. (1958. nov.) Érdekes és izgalmas feladat a sokak számára szokatlan siker összetevőit elemezni. Kezdjük magával a darabbal. Visnyevszkij drámájának mély eszmei és politikai tartalma van, ez azonban nem szólam- és vezércikkyszerűen jelentkezik sematikus figurák szájából, hanem hitelesen megformált és egyénített élő alakok drámai feszültséggel telt, izgalmas jelenetei során önként adódik, maga a közönség vonja le a következtetést. A szerző hősokeket mutat be, de hibáikkal együtt. Ehhez járul a költői, lírai hangvételű és igazi, nem hamis pátozsszal telt és újszerűen ható kórus szerepeltetése is. A mű hatását nagyban fokozta Komor István ötletes rendezése, ami a feszültségben bővelkedő jelenetek drámaiságát növelte. Cselényi József modern díszletmegoldása az állandó előteret, néhány kiegészítő díszlettel és vetített háttérrel, könnyen és gyorsan átalakította a különböző színhelyeknek megfelelően, és ezzel biztosította az előadás pergőségét. A színház kollektív művészet. Legnagyobb és legmaradandóbb hatását akkor éri el, ha minden tényezője egyformán magas művészi szinten áll. A jelen eset-

bén az értékes egyéni teljesítményt nyújtó színészek (Miklós Klára, György László, Pagonyi Nándor, Kovács János, Kormos Lajos, Kátay Endre, Károlyi István, Mentés József és Katona András) jó együttes játéka. Thornton Wilder *A mi kis városunk* és Gáspár Margit *Hamletnek nincs igaza* című drámáinak előadása azt mutatja, hogy egy színpadmi mű sikerét nagyban elősegíti az, ha a közönség aktuálisnak érzi a darabot, ha a dráma cselekménye és mondanivalója találkozik a közönség pillanatnyi érdeklődésével, hangulatával.

Wilder műve sikerét (1946—47) elsősorban annak köszönheti, hogy a háború és a fasizmus szőnyűségeibe és kegyetlenségeibe belefásult közönségben a költő embersége szívhangokat szólaltatott meg. A sikerhez hozzájárult a jó együttes és a fényhatásokkal dolgozó modern rendezés.

Gáspár Margit *Hamletnek nincs igaza* című drámájának bemutatása 1963-ban már a címével is érdeklődést keltett. A személyi kultusz által okozott hibákkal való leszámolás témája izgalmas, és a közönség széles rétegét érdekelte. A Hamlet-párhuzam néhol hatásosan erősítette a cselekményt, néha viszont erőltetettnek hatott. Az előadásból Csíkos Gábor, ha nem is teljesen kiforrott, de szenvedélyes játéka maradt meg.

Mindig nagy közönségsikerre számíthatnak a mai életet híven tükröző, modern darabok. Ebből a szempontból kiemelkedően nagy sikert aratott Pavel Kohut *Ilyen nagy szerelem* című drámájának bemutatása 1959-ben. A szerző művében mai emberi témát ábrázol, a magánélet erkölcsi problémáit feszegeti. Érdekesen, izgalmasan. Modern dramaturgiai megoldásaival ledönti a tér és az idő korlátait. Békés András rendezése és Cselényi József díszletei jól szolgálták az író mondanivalóját, és modern, dramaturgiai törekvéseit. Domján Edit és Tordy Géza jó alakítása is nagyban hozzájárult a sikerhez.

Mai izgalmas, lelkiismereti témával és a különböző emberi magatartások leleplezésével hatott: Dobozi *Holnap folytatjuk*, Kállai *Kötéltánc* és Arbušov *Irkutski történet* című drámáinak bemutatása, valamint Artur Miller *Az ügynök halála* című és a kapitalista életformában csődbe jutott kis ember tehetetlen vergődését döbbenetes erővel, hitelesen ábrázoló drámájának előadása Komor István tragikus atmoszférát teremtő rendezésében és Kiss Ferenc, valamint Radnóthy Eva kitűnő alakításában.

A közelmúlt drámai eseményeinek őszinte feltárásával hatottak Mesterházi *Pesti emberek* és Darvas József *Kormos ég* című drámái, a hazafiassággal Jókai *Köszívű ember fiai* című regényének dramatizált változata Miklós Klára emlékezetes alakításában. Szegedi vonatkozása miatt emlékezetes Móra Ferenc *A jó isten foltozó szücsce* és Forgács István *Boszorkányok* című drámáinak bemutatása; arról, hogy a mai témájú magyar vígjátékok akkor is sikerre számíthatnak, ha nem túlságosan nagy igényűek, pl. Fehér Klára *Nem vagyunk angyalok* és Tabi László *Különleges világnap* című vígjátékai tanúskodnak.

A nagy klasszikusok időálló alkotásai, mint Shakespeare *Rómeó és Júliája* (Pap Éva értékes alakításával), Gogol *Revizora* (Ádám Ottó lélektani és társadalmi elemzésen alapuló reális, de ötletekben gazdag rendezése és néhány kitűnő egyéni színészi teljesítmény mellett) Inke László, Váradi Árpád, Kovács János, Lontai Margit és Szemes Mari, a kiforrott, igazi együttes, Sándor Sándor stílusos díszletei, korhű és a szereplők egyéniségét és társadalmi állását kifejező jelmezek. Shaw *Szent Johannája*, Ben Jonson *Volponéja* (a Kamaraszínház nyitó darabja még a Postás Kultúrotthonban, Barsy Béla, Kormos Lajos és Kátay Endre kitűnő játékaiban), Schiller *Stuart Mária* (néhány nagy szereppel és színészi alakítással, valamint Sándor Lajos újszerű, az eszmei mondanivaló jobb megértését elősegítő díszleteivel), Shakespeare *Lear királya*, Heltai Jenő *Néma leventéje* (a darab költőisége és teatralitása utat talált a közönséghez) közönségsikerre számíthatnak, akár ha helyes szereposztásban és gondos rendezésben kerülnek a közönség elé — de bemutatásuk kudarccal is járhat, ha nem megfelelő a szereposztás, vagy hibás a rendezői felfogás (*Hamlet*).

Izgalmas, érdekes és vitára serkentő darab volt Anouilh *Rómeó és Jeanett*-je. A feszült helyzetekben és fordulatokban bővelkedő, költői és jól megszerkesztett dráma azonban — az alakok abnormálisan felfokozott lelki sérülései miatt — nem adott a közönségnek igazi katarzist, és ezért hatott pesszimistának. Az előadásnak mégis sikere volt. Ebben jelentős része volt Hegedűs László kidolgozott rendezői munkájának, Pagonyi Nándor, Koltai László, Földi Teri és Simon Erika jó alakításának. Pagonyi Nándor hamisítatlan francia figurát vitt színpadra, Koltai jól érzékeltette Lucien cinizmusát és vergődését, Simon Erikának pedig egyik legemlékezetesebb alakítása marad ez a szerep.

Bródy Sándor *Tanítónőjének* bemutatása és sikere két dolgot bizonyít: 1. A színháznak hálás feladata a magyar drámatörténet haladó szellemű alkotásainak fel-

elevenítése. 2. Az előadás sikeréhez nagymértékben hozzájárult a kiforrott, jó színészi együttes (Mécs Károly, Mentés József, Váradi Szabolcs, Simon Erika, Kátay Endre, Miklós Klára, Károlyi István és Gémes Imre), valamint Földi Teri kitűnő egyéni alakítása. A színházak elsődrendű feladata az együttes megteremtése, ehhez azonban szükséges a korlátozott fluktuáció mellett egy állandó színészi és rendezői tőzsgárda kialakítása.

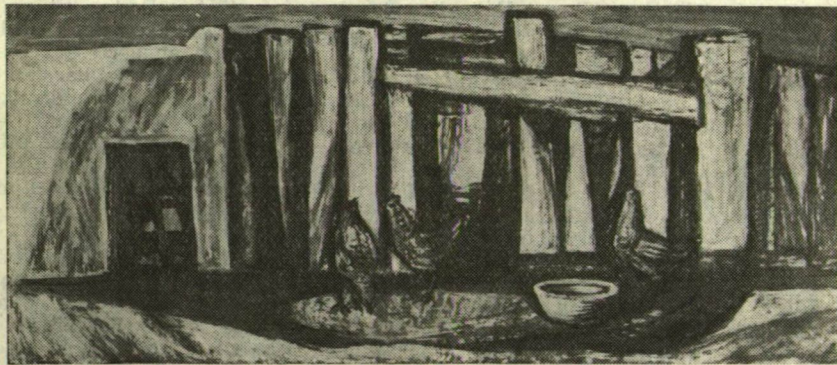
Néha egyetlenegy hálás szerep és egy kiugró színészi teljesítmény is sikerre vihet és emlékeztetessé tehet egy előadást. Marcel Achard *Ostoba lánya* a címszerepre épült, és azt Földi Teri maximálisan ki is aknáztta. Az előadásból egy hálás szerep és egy jó alakítás emléke maradt meg. Gerencsér Miklós fiatal magyar író *Kerekeskútját* a darab főhősének, Szécsi Ignácnak hatásos alakjáért volt érdemes színrre vinni, ami György László hiteles alakításában maradt emlékeztető. Kár, hogy az író nem tudta éppen ilyen erővel és hatásosan bemutatni a főhőssel szemben álló ellenpólust is.

A Szegedi Nemzeti Színháznak az utóbbi két év alatt bemutatott sikeres prózai bemutatóit (pl. *Altona foglyai*, *Rozsdatemető*) helyszűke miatt nem elemizzük, ezek egyébként is élénken élnek még a színházi nézőkben.

Húsz év sikeres prózai bemutatói azt mutatják, hogy a színház számára nem lehetetlen kivívni a kritika elismerését és a közönség érdeklődését. Nem is egyetlen út vezet ehhez az eredményhez. Sokféle drámával, színész- és rendezőegyeniséggel lehet elérni a sikert, egy a fontos: a színház minden alkotótényezője: dráma, rendezés, színészi játék, díszlet és jelmez magas és korszerű művészi szinten álljon, és erőszakoltság nélkül is a széles értelemben vett aktualitás ingerével hasson. A színház minden időben, így ma is, szószék, ahol a néző kis és nagy, társadalmi, erkölcsi és egyéni problémáira keres közvetlenül és közvetve feleletet. Nem száraz oktatómodorú, „szájbarágós” tantételek kifejtését jelenti ez, hanem az élet gazdagságának, problémáinak egyszerre az értelemhez, az értelemhez és az akarathoz szóló sokszínű ábrázolást úgy, hogy a közönség jól szórakozva lelki tartalommal is gazdagodjék az előadással.

Ehhez kívánunk a Szegedi Nemzeti Színház nagyra hivatott prózai együttesének eredményekben és sikerekben gazdag újabb húsz évet.

KÁLMÁN LÁSZLÓ

Dér István: Udvar